

Tariximizi yaşadan diyar

Azərbaycanın bir parçası, Kiçik Qafqaz sıra dağlarının ətəyində yerləşən, özünün iqlimi, coğrafi ərazisi, zəngin tarixi abidələri, mədəniyyət inciləri, yeraltı sərvətləri ilə seçilən Gədəbəyin maddi və mənəvi dəyərləri barədə çox kitablar yazılmış, məqalələr çap olunmuşdur.

Gədəbəyin, o cümlədən də qəhrəman Şıx mahalının sosial-iqtisadi inkişafından, onun ərazisinin qorunub saxlanılmasından, 50 ildən çox müddətdə buradakı quruculuq, müdafiə işlərinin təşkilindən, bölgənin vətənpərvər insanlarınun qayğısından, onların igidliklərindən ağızdolusu danışmaq olar.

Azərbaycanın, Qafqazın yüksək dağlıq zonasında yerləşən gözəl guşəsi, bəşər sivilizasiyasının mərkəzlərindən biri hesab edilən diyarı, çoxsaylı elm adamlarının yurdu Gədəbəyin tarixi abidələri ilə yanaşı müalicəvi bitkiləri, mineral suları, zəngin yeraltı və yerüstü sərvətləri, florası və faunası haqqında nə qədər danışsaq, yazsaq yenə də azdır.

Gədəbəyin sıx meşələrindəki, müxtəlif ağacların köklərindən süzülüb gələn çəməlləri, yerin təkindən qaynayıb çıxan mineral suları minbir dərdin dərmanıdır. Güllər, Cüyür, Şahzadə, Alma, Göyəli, Ayı bulaqları, Göyəmli kəndindəki Vələsli çəməsi, Çaldas, Qızılca, Narzan, Mor-mor, Göyyurd, Kilsəli, Söyüdlü, Xar-xar, Zəhmət mineral suları əvəzsiz nemətlərdəndir.

Bəli, Azərbaycanın qədim ocaqlarından biri olan Gədəbəy həm də tarixi nümunələrə malikdir. Hələ XIX əsrin 60-cı illərindən dünyanı metallurgiya xəritəsində özünə yer tutmuş bu sənaye mərkəzinin İslama qədər kilsəsi, məbədi olmuş, yaşayış məkanı kimi də tanınmışdır.

Cədəbəyde hazırda əl ilə tikmə, xalçaçılıq, ağac üzərində döymə peşələri qorunub saxlanmışdır.

Gədəbəyde mövcud olan mədəniyyət abidələri, arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar edilmiş qiymətli qədim əşyalar, yazılı daş kitabələr bu bölgənin zəngin tarixə malik olmasından xəbər verir. Tarixi mənbələrə nəzər yetirdikdə hələ son tunc və ilk dəmir dövrlərində (e.ə. XIV-VIII əsrlər) bəzi etnik birləşmələrin siyasi-iqtisadi və ictimai həyatını əks etdirən bir sıra arxeoloji mədəniyyətin öyrənilməsinin şahidi olur. Məsələn, Xocalı - Cədəbəy mədəniyyəti, Naxçıvan mədəniyyəti və s. dediyimizə əyani sübutdur. Gəncə-Qarabağ mədəniyyəti kimi də bəlli olan Kiçik Qafqaz və Kiçik sağsəfil zonalarını əhatə edən Xocalı -Gədəbəy mədəniyyətinə aid arxeoloji abidələr əsasən on doqquzuncu yüzilliyin axırlarında tədqiq olunmuş, öyrənilmişdir.

Tədqiqatlar, arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar edilmiş sikkələr, bəzək əşyaları, saxsı qablar, silahlar, buradakı körpülər, mağaralar, "Mahrasa" məbədi, Karvansara, gümbəzlər, mağaralar, "Alban kilsələri, Qız qalası, Koroğlu qalası, yazılı daş kitabələri (Alban xalçaları), qalaçalar Gədəbəyin qədim tarixə malik olduğuna dəlalət edir. Bu cür abidələr, xüsusən də son tunc və ilk dəmir dövrünə aid edilən tarixi abidələr - qala və qalaçalar, kurqanlar, qurbangahlar rayonun bir çox yaşayış sahələrində, o cümlədən Gədəbəy şəhərində, Saratovka, Söyüdlü, Qaradağ, Arıxdam, Əlismayıl, Böyük Qaramurad, Kiçik Qaramurad, Havvanka, Qalakənd, Xar-xar, Maarif, Parakənd, Zəhmət, Ataxal, Təkyemşən, Şıx, Kilsəli Daryurd və başqa kəndlərdə qalmaqdadır və bu abidələr dəyərli tarixi mənbələr kimi qorunub saxlanılır. Gədəbəyin bir çox kəndlərində olan kurqanların tarixi e.ə. XIX-XII minilliklərə aid edilir. Belə arxeoloji abidələrin orta əsrlərdən qalma nümunələrinə də rast gəlmək mümkündür.

Gədəbəyde saysız-hesabsız mağaralar vardır. Onların çoxu çay kənarında, qayalıqlarda yerləşir. Hər birinin ağızadək ciğrlar uzanır. Bu ciğrları insanlar qayalıqları çapa-çapa salmışlar. Açıq-aydın hiss olunur ki, xalq arasında əsasən Zağa adlandırılan bu mağaralardan vaxtilə nə məqsədlə isə istifadə olunub. Hazırda isə onların içərisində hansı əşyalar, hansı abidələr, alətlər yatır bilən yoxdur. Arxeoloqlarımızın diqqəti bu məsələyə yönəlsə, bəlkə də Azərbaycanın mədəni həyatında sensasiyalı bir tarix yaranı bilər.

Cədəbəyin məğrur camaatı, tarixlərinə və müqəddəs torpaqlarına bağlı olan insanları doğma yurdlarındakı əvəzsiz abidələri, o cümlədən də, çeyrət qalası Koroğlu qalasını, paklıq, ləyaqət rəmi, ismət diyarı olan Qız qalasını göz bəbəyi kimi qoruyub saxlamışlar.

Bəli, igid ata - babalarımız Azərbaycanın bir parçası olan Gədəbəyi alınmaz qala kimi mərdliklə qoruyub və indi də qoruyurlar.

Cədəbəy təkcə gədəbəylilərin deyil, onu sevənlərindir, bütün azərbaycanlılardır.

● Afət ALLAHVERDİYEVA,
rayon tarix-diyarşünaslıq
muzeyinin direktoru